

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, July.- Dec. 2020, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2020ء، مسلسل شمارہ 10

☆ ڈاکٹر تقدیس زہرا

دو اردو شاعراں دیاں پنجابی نظماں

Abstract:

This topic is important as well as different also. Its invitation to give attention for briefing of subjects on this topic. Reference to the context, two well-famed poets of urdu language has been selected i.e. Faiz Ahmad Faiz and Majeed Amjad. Urdu poets have been opening their minds in their language "punjabi", Some steps away from urdu language. It is obvious that Faiz Ahmad Faiz and Majeed Amjad both belongs to famous land of Punjab. Both of the said poets linked punjabi poems in urdu poetry. These poems are unique and both languages covering the objects of relationship among.

اردو شاعراں دے کلام وچ کدی کدی پنجابی نظماں لکھ جان دیاں نیں۔ اردو شاعر اردو زبان وچ تاں لکھدے نیں پر نال نال ماں بولی پنجابی وچ وی اوہناں لکھیا۔ ایہناں لکھتاں وچ شاعر وکھرے دکھالی دتے۔ اردو زبان پنجاب توں

دلی تے فیر دلی توں دکھن ول گئی۔ او تھوں فیر دلی پرتی تے اوہدے بعد واپس پنجاب (لاہور) ول آگئی۔ سارا پیٹڈ الیس زبان نوں بہت سنوار گیا۔ کیوں جے پنجابی تے اردو وچ بھیناں والا گوڑھا رشتہ اے۔ جیہدے بارے حافظ محمود شیرانی لکھیا اے کہ:

”اردو برج بھاشا کے مقابلے میں پنجابی بالخصوص ملتانی کے مماثلتِ قریبہ رکھتی ہے۔“ (1)

اوہناں دی اک ہو رگل گوہ گو چری اے۔ اوہ لکھدے نیں:

”پنجابی اور اردو پنجابی صرف و نحو میں ایک دوسرے کے لیے بہت قریب ہیں۔“ (2)

پنجابی تے اردو وچ کارسو ہن رشتے دے ثبوت لئی شیرانی ہوراں دی گل ودھیری اے۔ اُردو دے کجھ شاعراں نے ماں بولی پنجابی وچ بہت نظماں لکھیاں۔ اوہناں سارے شاعراں دے ناں تے نہیں لے جاسکدے پر اوہناں وچوں دو انجیہ نویکلے شاعراں دیاں نظماں ڈھیر تاثیر رکھن دے نال نال دل موہ لین والیاں نیں۔ اوہ دو شاعر فیض احمد فیض تے مجید امجد نیں۔ دوہاں دی اُردو شاعری ویکھی جاوے تے اوہ اپنے دکھو دکھ رنگاں دی نویکلی بہار اے پر پنجابی نظماں ویکھیاں جاوے تے اوہ وی گھٹ نہیں۔ نظماں گنتی وچ بہتیاں تے نہیں پر سلاہن جوگ ضرور نیں۔

فیض احمد فیض دی اُردو کلیات ”نسخہ ہائے وفا“ دے ناں توں چھپی۔ اوہدے وچ شعری مجموعہ ”شامِ شہر یاراں“ دے ناں توں موجود اے۔ مجموعے وچ اوہناں دیاں پنجابی نظماں شامل نیں۔ اوہناں نظماں دے ناں:

۱۔ اک نظم ۲۔ گیت (ایہہ گیت نصرت فتح علی خاں نے گایا وی اے) ”کدھرے نہ

پیندیاں دساں وے پر دیسیا تیریاں“ ۳۔ میری ڈولی شوہ دریا

۴۔ ربا چچیا ۵۔ قطعہ نیں

الیس توں اڈو نظماں اک ہو ر شعری مجموعے ”مرے دل مرے مسافر“ وچ نیں۔ اوہ نظماں ”ترانہ“ تے ”نغمہ“

دے سرناویاں پٹھ نیں۔ فیض احمد فیض لکھدے نیں۔

ع تیرے قول تے اساں وساہ کر کے
 جھانجھراں وانگ زنجیراں چھنکائیاں نیں
 کدی کتیں مندریں پائیاں نیں
 کدی پیریں بیڑیاں چائیاں نیں
 تیری تانگھ وچ پٹ دا ماس دے کے
 اساں کاگ سدے، اساں سنیہے گھلے (3)

ایس نظم وچ فیض ہوراں روایتی شاعراں وانگر محبوب دی بے رنجی دا ذکر کردیاں واپرن والیاں مصیبتاں، آزماشاں دا ذکر کیتا اے۔ نال ای فیض ہوراں محبوب نوں اپنی بے پناہ محبت دا یقین دوا کے اوس دے آسرے بہرہن دی کیفیت دی دس پئی اے۔ ایس نظم وچ فیض ہوراں روایتی داستان ”سسی پنوں“ دی تلمیح ورتی اے۔ فیض احمد فیض نے اک نظم ۱۹۷۴ء دے سیلاب بارے لکھی، جدوں اوہ ”ہڑھ دی چھل“ (4) دے بعد لوکاں لئی امدادی فنڈ اکٹھا کر رہے سی۔ اوس ویلے جیہڑے حالات درپیش سن۔ لوکائی نوں جہناں اوکڑاں دا سامنا کرنا پیا۔ اوہناں دا ذکر نظم وچ بڑے نویکلے ڈھنگ نال کیتا گیا اے۔ کلاکاری دے فن توں لاجھ لیدیاں شاعر نے نکلے نکلے مصرعیاں راہیں جذبیاں تے دُکھاں دا حال بیان کیتا جس وچ اک نمائی دا دُکھ وی شامل اے جس دی ڈولی اٹھن توں پہلاں ای ہر پاسے تباہی کھل گئی۔ لفظاں دی چون تے ترتیب ایس نظم دا حسن اے۔ لکھدے نیں:

ع میری ڈولی شوہ دریا
 کل تائیں سانوں بابلا
 توں رکھیا پک نال لا

سَت خیراں ساڈیاں منگیاں

جد جھلی تہی وا

اَج کیکن ویٹریوں ٹوریا

کوئں لاہے نی میرے چاء

میرے گہنے نیل ہتھ پیر دے

میری ڈولی شوہ دریا (5)

فیض دی اک نظم ”ربا سچیا“ وچ لسا، مجبور تے حالات توں اکیا بندہ رب نال شکوہ کردا سد اے جس وچ دسیا گیا اے کہ رب کائنات دا خالق پالنہار دنیا دا بادشاہ اے۔ اوس انسان نوں اپنا نائب تے خلیفہ بنا کے دنیا وچ گھلیا پر دنیا تے آ کے دنیا دے بادشاہواں، طاقتوراں اپنی طاقت تے دولت دے سرتے نماں غریباں نوں کیڑیاں مکوڑیاں جان کے پیراں پٹھ مدھولیا۔ نظم وچ نفسا نفسی، لالچ، آپادھاپی، رشوت جیہیاں کو جھان نوں اُگھیرن دا جتن کیتا گیا اے۔ نظم پڑھیاں جا پدا اے کہ اوس ویلے توں لے کے اج تیکر کجھ نہیں بدلایا۔ اوہو زندگی اے اتے اوہو زندگی دیاں اوکھیاں راہواں نہ کوئی نظام بدلایا، نہ انسان بدلایا تے ناں ای کوئی سماج وچ چنگیائی آئی۔ حال پہلاں توں بہتے ماڑے ہو گئے۔ فیض دی نظم ”ربا سچیا“ وچوں اک ونکی:

ع ربا سچیا توں تے آکھیا سی

جا اوئے بندیا جگ دا شاہ ہیں توں

ایس لارے تے ٹور کد پچھیا ای

کیہ ایس نماں تے بیتیاں نیں

کدی سار وی لئی او رب سائیاں
 تیرے شاہ نال جگ کیه کیتیاں نیں
 کتے دھونس پولیس سرکار دی اے
 کتے دھاندلی مال پٹوار دی اے
 ایویں ہڈاں چ کچے جان میری
 جیویں پھاہی چ کونج گُراوندی اے
 چنگا شاہ بنایا ای رب سائیاں
 پو لے کھاندیاں وار نہ آوندی اے
 مینوں شاہی نہیں چاہیدی رب میرے
 میں تے عزت دا ٹکر منگنا ہاں
 مینوں تانگھ نہیں محلاں ماٹیاں دی
 میں تے جیون دی کٹر منگنا ہاں (6)

فیض دی اک ہوور نظم دا ذکر ”ترانہ“ اے۔ ترانے وچ فیض لوکاں نوں ایکا کرن دا سبق پڑھاندے دسدے نیں۔
 اوہناں دی نظم ”نغمہ“ دے ناں توں اے۔ جس وچ اوہ اپنے جذبہ حب الوطنی نوں پیش کردے لکھدے نیں:

ٹک رو تھائیں او یار
 وطنے دیاں ٹھنڈیاں چھائیں

چھڈ غیراں دے محل چوملے

اپنے ویہڑے دی رلیں نہ کائی

اپنی جھوک دیاں ستے ای خیراں

بیبا تئیں نے قدر نہ پائی

موڑ مہاراں

تے آ گھر باراں

مڑ آ کے مَول نہ جائیں او یار

ٹک رو تھائیں او یار (7)

مجید امجد اپنیاں اُردو نظماں دے نویکلے سرنایاں پاروں پُچھانے جان دے نیں۔ اوہناں دی اُردو شاعری پنجاب دا منظر نامہ اے۔ ساریاں تصویراں بڑیاں سونہیاں تے جیوندیاں جاگدیاں نیں۔ اوہناں پنجاب دے شہراں، قصبیاں تے پنڈاں دیاں اچھیاں تصویراں دکھالیاں نیں کہ کوئی ہووے شاعر اوہناں ورگا نہیں کر سکيا۔ اوہناں پنجاب دے گھر، ویہڑے، گلّیاں، منڈیراں، کھیت نالے کھلیاں ایس طرحاں شاعری وچ دکھائے نیں جیویں اکھیں دس رہیاں ہوون۔

مجید امجد جھنگ دے رہن والے سن۔ اوہ نوکری پاروں ساری حیاتی پنجاب دے دکھو دکھ شہراں تے قصبیاں وچ لنگھائی۔ اوہناں دی بہتی حیاتی جھنگ دے بعد ساہیوال لنگھی۔ شاعری وچ اوہناں آل دوالے دے رہن سہن تے گلّاں باتاں دا ذکر کیتا۔ اوہناں فطرت دے مناظر بڑے ای سوہنے ڈھنگ نال اُلیکے نیں۔ اوہناں پنجابی وچ زیادہ شاعری نہیں کیتی فیروی اوہناں دی نظم ”ایئر پورٹ تے“ بڑی نویکلی اے۔ جویں:

میدان ہوائی جہازاں دے اساں وچ قطاراں ڈٹھی

سو سو بٹی بلدی، کائی رتی تے کائی چٹی
 اُڈے آون تے اُڈے جاون کونجاں وانگ کھولے
 جہناں ڈٹھی ست اسماناں دی ہر گھنجل تھاں اَن ڈٹھی
 جا آکھیں دور دے دیساں دے سینکاں نوں جا آکھیں

تسین بدلاں دے وچ وسدے، اسیں مٹی دے وچ مٹی (8)

مجید امجد دی نظم وچ لگے درد فراق نوں ویکھیا جاسکدا اے۔ ایس توں اڈ ایہناں دی نظم لمی بحروچ اے۔
 مجید امجد ہوراں دے ڈونگھے مشاہدے دا ثبوت ایس نظم راہیں سامنے آیا اے۔ نالے نظم دا آخری مصرعے وچ مجید
 ہوراں جس عاجزی دا اظہار کیتا اے۔ اوہ سلاہن جوگ اے۔

اوہناں دی نظم وچ موجود قافیے وی وکھرے نیں۔ اوہناں دی ترتیب کوئی مخصوص نہیں بس اپنی ای ترتیب
 نال سامنے لیاندے، جیویں ڈٹھی، چٹی، چھٹی اتے مٹی۔ نال ای کھولے تے ٹولے۔ ایہہ ڈھنگ مجید امجد دی نویکلی
 چُکھان اے کہ اوہ نظم دے اندرونی قوافی ڈھیر وکھرے ڈھنگ انداز نال ترتیب دتی اے۔ نظم اوہناں دے فن دا
 مونہہ بولد اثبوت اے۔ اوہناں کئی واری آکھیں ویکھے منظر نوں محبت تے فراق دا دکھ جوڑ دتا، نالے اسماناں دی بلندی
 نال مٹی دارشتہ بیان کردیاں تضاد دی کیفیت نوں سوہنے ڈھنگ نال بیانیا۔ مجید ہوراں نظم وچ محبوب دی جدائی،
 فراق، دکھ تے کرب نوں ڈونگھیا نال اُلکیا کہ وچھوڑا کیویں ستا وندا اے، بھاویں اوہ بندے دابندے نال ہووے
 تے بھاویں بندے دا دور اسمان دی اُچائی نال ہووے۔ ایس توں ہٹ کے مجید امجد نے دوہور نظماں ”دل دریا
 سمندروں ڈونگھے“، تے ”تینوں رب دیاں رکھاں“ دے سرناویں پٹھ پنجابی وچ لکھے پراوہ نظماں اُردو وچ نیں۔

پنجاب دے دوہناں سپتراں دیاں نویکیاں نظماں توں اوہناں دی ماں بولی پنجابی تے پنجاب نال محبت تے لگن

دی دس پیندی اے۔ ایہناں دوواں شاعراں اردو وچ ڈھیر ادب تخلیق کیتا۔ پنجابی وچ گھٹ لکھیا پر جتا لکھیا کمال لکھیا۔
ایہناں پنجابی شاعری لکھ کے پنجاب دی دھرتی نال چاہہ دا فرض ادا کر چھڈیا۔ کلام ڈھیر سلاہن جوگ اے۔

حوالے

- 1- حافظ محمود شیرانی۔ پنجاب میں اُردو۔ اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، ۱۹۹۸ء ص ۴۵
- 2- ایضاً۔ ص ۱۷
- 3- فیض احمد فیض۔ نسخہ ہائے وفا۔ لاہور: مکتبہ کارواں، س ن ص ۵۸۷
- 4- جمیل احمد پال۔ پنجابی کلاسیکی لغت۔ لاہور: عزیز بک ڈپو، ۱۹۹۵ء ص ۲۷۱
- 5- فیض احمد فیض۔ نسخہ ہائے وفا۔ ص ۵۹۱-۵۹۲
- 6- ایضاً۔ ص ۵۹۴
- 7- ایضاً۔ ص ۶۸۸
- 8- مجید امجد۔ کلیات مجید (مرتبہ، ڈاکٹر خواجہ محمد زکریا)۔ لاہور: الحمد پبلی کیشنز، ۲۰۱۸ء ص ۳۸۲
- 9- ایضاً۔ ص ۸۰
- 10- ایضاً۔ ص ۴۸۱